

Kennisatelier 'Politieke waarden en gebiedsontwikkeling'

De bijeenkomst op 9 april heeft voor velen een verhelderend eerste overzicht gegeven van het denken

over ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling in de partijpolitieke stromingen van sociaaldemocratie, christendemocratie, het liberalisme en de ecologische politieke stroming. Het is ook een middag geworden die veel nieuwe vragen heeft opgeleverd over hoe die politieke waarden in de praktijk herkenbaar en hanteerbaar gemaakt kunnen worden.

Voor het lectoraat Area Development reden om een deel van het onderzoek op deze vragen te richten. Het kennisatelier heeft laten zien dat in de nieuwe praktijk van gebiedsontwikkeling alles

weer ter discussie is komen te staan wat eerder in plannen en nota's en beleidskaders was vastgelegd. De samenwerking tussen overheden en private partijen, vaak ook met particulieren, maakt dat een nieuwe en wezenlijke keuze over de inrichting, het beheer en het gebruik van ruimte gemaakt moet kunnen worden. Een wezenlijke keuze is een politieke keuze, waarin maatschappelijke waarden en partijpolitieke waarden leidend zijn.

Ruimtelijke ordening, het sociaaldemocratische denken en het liberalisme

Het kennisatelier begon met een tweegesprek tussen Jan-Jaap Kolkman en Willem Buunk. Beiden zijn zowel vakgenoot als politicus. Jan Jaap Kolkman is directeur van van Nimwegen en partners en fractievoorzitter van de PvdA in de provinciale staten van Overijssel. Willem Buunk combineert zijn werk als lector Area Development met zijn rol als raadslid voor de VVD in Utrecht. Hun gesprek begint met de erkenning door beiden, dat de PvdA en het sociaaldemocratische denken een dominante rol heeft gespeeld in de ruimtelijke ordening in de 20^e eeuw. Er gaapt een groot gat met de waarden en denkbeelden van andere politieke stromingen over dit onderwerp. Dit gat wordt langzaam gevuld.

Met dit gedeelde inzicht in het begin van het gesprek ontstaat een debat over de betekenis van deze dominantie visie op ruimtelijke inrichting van Nederland voor de toekomst. Jan Jaap Kolkman ziet de sociaaldemocratie als een goede basis voor gebiedsontwikkeling, waar Willem Buunk in zijn rol als politicus juist een grotere rol en verantwoordelijkheid ziet voor de individuele burger. Gebiedsontwikkeling is niet zo zeer een publieke zaak aangezien gedeelde waarden binnen dit thema een illusie zijn. In zijn liberale visie op de wereld biedt het principe van spontane orde het beste toekomstperspectief op de inrichting, het beheer en het gebruik van ruimte. Kolkman ziet deze spontane orde als een orde van de portemonnee, waarbij duurzaamheid in de vergetelheid raakt. Er ontstaat een waar waardendebat over de vraag of eigen verantwoordelijkheid centraal staan, of dat het ruimtelijk beleid draait om de bescherming van de ruimte of van groepen.

Deze botsing in waarden vertaalt zich in de visie op een toekomstbeeld van de stad. Willem Buunk zet een liberale stad uiteen als een stad die zich baseert op eigen verantwoordelijkheid, processen van spontane orde, en een overheid die hoogstens randvoorwaarden stelt zonder een vastgelegde uitkomst.

Daarbij past niet een beeld van hiërarchie tussen centrum en periferie of tussen stad en land, maar een beeld van stedelijk netwerk. In de sociaal democratische stad van Jan Jaap Kolkman draait het wel om ordenen en hiërarchie, zij het zonder een dwingende rol van de overheid. In de eigentijdse sociaaldemocratie staat samenwerking centraal. Belangrijke doelen in een sociaaldemocratische stad zijn ecologie en sociale stijging – er moet groei zijn in de woningmarkt zonder dat segregatie plaatsvindt.

Rentmeesterschap

In de inleiding op het christendemocratische denken door het Eerste Kamerlid Eric J. Janse de Jonge staat het goede rentmeesterschap centraal. In de visie van het CDA op ruimtelijke ordening en op gebiedsontwikkeling vertegenwoordigt goed rentmeesterschap de belangrijkste waarde. Dat betekent niet dat we van Nederland een museum moeten maken, maar wel dat zorgvuldig met de omgeving om moet worden gegaan. Schaarste is een ander sleutelwoord in de christelijk democratische visie. Het leven in Nederland is goed en de bewoners zijn rijk, maar er is ook schaarste onder andere doordat het land dichtbevolkt is. Een derde beginsel dat het christendemocratische denken typeert is het

subsidiariteitsbeginsel. Volgens Eric Janse de Jonge houdt dit in dat de laagst mogelijke bestuurslaag verantwoordelijk moet zijn voor ruimtelijk beleid. De rijksoverheid heeft wel een belangrijke taak in de ruimtelijke ordening, maar alleen als de ruimtelijke inrichtingskwesaties op het nationale niveau liggen. Bijvoorbeeld de ontwikkeling van Schiphol.

Voor het CDA is de soevereiniteit van decentrale bestuurslagen leidend naast het beginsel van gespreide verantwoordelijkheid. Decentraliteit staat voorop, zoals ook blijkt uit de WRO. Een ander belangrijk uitgangspunt dat hierbij hoort is de bottom-up benadering. Het beleid moet niet van bovenaf door de centrale overheid worden opgelegd, maar moet van onderaf ontstaan in samenwerking tussen de burger, maatschappelijke organisaties en het lokaal bestuur.

De eigentijdse invulling van het rentmeesterschap verandert in het denken van het CDA. In deze tijd kan het niet enkel economisch gericht zijn, maar moet het ook een ecologische invulling krijgen. In de visie van het CDA moet er een balans zijn tussen de 3 p's – people, profit, planet. Binnen ruimtelijke ordening is de waarde welvaart plaats aan het maken voor de beleving, met als kernwoorden 'rust, ruimte en regelmaat'. In de visie van de christendemocraten is dit een opgave voor de bezielde mens, die door een ander en door de overheid mag worden aangesproken op zijn of haar verantwoordelijkheid.

Ecologisme

In de inleiding van Marcel Wissenburg, hoogleraar politicologie aan de Radbouduniversiteit van Nijmegen, wordt een overzicht gegeven van het ecologische politieke denken. Binnen het zogeheten ecologische perspectief kunnen drie stromingen worden onderscheiden met ieder een eigen waardecatalogus. Deze stromingen zijn herkenbaar in verschillende delen van de milieubeweging en in de politieke vertegenwoordigers van deze stroming: GroenLinks en de Partij voor de Dieren. In zijn inleiding heeft Marcel Wissenburg gestructureerd op een rij gezet hoe in deze drie stromingen wordt gedacht over de inrichting, het beheer en het gebruik van ruimte. En hoe wordt aangekeken tegen de nieuwe praktijk van gebiedsontwikkeling. We vatten het in een tabel samen.

Environtalisme & ecologisme	De gewone milieubeweging	De dierenvrienden	De ecologisten
Kenmerken & waarden	Relatief veel aandacht voor natuur, maar de mens staat centraal.	Relatief veel aandacht voor natuur, met toevoeging van rechten	De natuur staat heeft intrinsieke waarde. Afwijzen van consumptie en

catalogus	<p>De natuur is hulpbron waarmee zorgvuldig moet worden omgegaan.</p> <p>Lange termijn perspectief op toekomstige generaties</p> <p>Planning is goed want het geeft controle over ongewenste ontwikkelingen</p> <p>Afgedwongen altruïsme en paternalistisch denken</p>	<p>voor dieren.</p> <p>Tweedeling in denken:</p> <p>> Voor sommigen gaat het om dierenwelzijn, waarbij het geluk en de pijn van dieren centraal staan.</p> <p>> Voor anderen gaat het om dierenrechten, waarbij de waardigheid van dieren centraal staat</p>	<p>wantrouwen van technologie</p> <p>Niet politiek vertegenwoordigd, geen hiërarchische structuur.</p> <p>Gebiedsontwikkeling en planning an sich afwijzen</p>
Visie op de praktijk	Geleidelijk pad naar verbetering. Interesse in samenwerking en onderhandeling op zoek naar innovatie en nieuwe duurzame oplossingen.	Vanwege de overeenkomsten tussen de dierenvrienden en de gewone milieubeweging is een dialoog denkbaar en vruchtbaar	Geen interesse in dialoog of consensus

Socratisch gesprek

Onder gespreksleiding van John Steentjens is het vraagstuk van politieke waarden in gebiedsontwikkeling met vragen en doorvragen te lijf gegaan. Behalve een geanimeerd gesprek, heeft dat een aantal inzichten opgeleverd:

- Waarden kunnen egoïstisch of altruïstisch zijn, een belangrijk verschil om te onderkennen.
- Waarden, behoeften en belangen zijn heel verschillende termen met een verschillende betekenis voor een goed begrip van de praktijk van gebiedsontwikkeling.
- Er is in de praktijk te weinig zicht op welke waarden meespelen in de politieke besluitvorming.
- Gebiedsontwikkeling is mensenwerk en dat vraagt om respect voor waarden van andere mensen.
- Er bestaat vaak een verschil tussen de waarden van politiek links en politiek rechts, maar ook tussen waarden van oudere generaties en waarden van jongeren.
- Als je kijkt naar politieke waarden of andere waarden in gebiedsontwikkeling, dan roept dat de vraag op hoe je een balans vindt tussen gedeelde waarden binnen een groep van betrokkenen ('in group') en de waarden die worden gehanteerd buiten die groep ('out group').

Het lijkt aanlokkelijk om een indeling in waarden te maken met behulp van de piramide van Maslov. Maar daarbij moet worden aangetekend dat deze bij mensen alleen van toepassing is in extreme situaties, niet in het alledaagse leven.

Dialogoog

Onderleiding van dagvoorzitter Philip Drontmann heeft een dynamische ontmoeting plaatsgevonden van elk van de deelnemers met de ander. Het doel was voor elk van de deelnemers om elkaars visie beter te begrijpen en het laten bevragen. Dat leverde een intensief gesprek op, onder andere over:

- Inspraak moet vroeg in het proces plaatsvinden, er moet een gemeenschappelijk vertrekpunt zijn.
- Het 'Ikea-model' van gebiedsontwikkeling: een regio wordt snel / flexibel / inrichtbaar naar wens van de bewoners.
- Menselijke maat moet niet uit het oog verloren raken.

Discussie

Aangevuurd door discussieleider Marco Heijligers hebben de deelnemers elkaar van verschillende partijpolitieke standpunten over gebiedsontwikkeling proberen te overtuigen met behulp van argumenten. De discussie leverde verder inzicht in de denklijnen van de partijpolitieke stromingen:

- Tussen de vier grote politieke stromingen – liberalisme, socialisme, confessionalisme en ecologisme – bestaan toch echt fundamentele waardeverschillen met betrekking tot ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling ook al is er de neiging snel te zoeken naar consensus en overeenkomsten.
- Er wordt door deze stromingen verschillend gedacht over onder andere eigen verantwoordelijkheid, over de mate van overheidsingrijpen en de rol van de overheid, over de noodzaak van bescherming van natuur en over sociale stijging en veiligheid.
- Voor sociaaldemocraten blijft een actieve plannende overheid belangrijk voor sociale verheffing. Liberalen geloven juist niet in die rol van overheid en planning, maar zien meer in randvoorwaarden en procedurele grenzen waarbinnen mensen kunnen nastreven wat ze zelf graag willen. Het christelijke perspectief legt de nadruk op het beheer van de schepping (rentmeesterschap) vanuit christelijke waarden. Daarin zit een deel eigen verantwoordelijkheid, maar ook een deel bescherming van de natuur. Dat kan per casus anders uitpakken.
- Bij argumentatie vanuit verschillende politieke perspectieven is overeenstemming over het misbruik van inspraakprocedures voor vertragingstactieken en het onbedoelde effect van gebruik van gesubsidieerde woningen door midden- en hogere inkomens (het zogenaamde scheefwonen).
- Een belangrijk punt van discussie blijkt de mate waarin ruimtelijke ordening, stedenbouwkundig ontwerp of gebiedsontwikkeling kan dienen als motor van sociale opgave (verheffing of sociale stijging).

Creatieve brainstorm

Onder leiding van Joos van den Dool (BVR en Atelier Overijssel) zijn in een parallelle sessie spontaan ideeën en/of suggesties geopperd over het vraagstuk van politieke waarden en gebiedsontwikkeling. Het doel was ideeën genereren zonder te oordelen. Uit de rijke oogst tekenen we op:

- Binnen gebiedsontwikkeling zijn professionals zich veel te weinig bewust van de waarden die achter het beleid schuilgaan
- Het onderscheid tussen publiek en privaat belang is te zwart wit gesteld
- Waarden gaan vooraf aan het proces, over de waarden moet gepraat worden
- Er bestaat een onderscheid tussen waarden en standpunten aan de ene kant en tussen oplossingen en problemen / aanleidingen aan de andere kant. Vaak wordt gedacht in termen van oplossingen in plaats van in termen van het probleem. En er wordt gepraat in termen van standpunten terwijl waarden niet boven tafel komen.

- Waarden zijn belangrijker dan normen.
- De overheid legt impliciet waarden op. De discussie gaat dan over de invulling van de waarden, niet over de waarden zelf.

Afsluitende gespreksronde

Gespreksleider Philip Drontmann vraagt de inleiders naar hun meest opvallende inzicht dat ze hebben opgedaan: 'wat heeft je vanmiddag aan het denken gezet?' Voor Willem Buunk is dat de innerlijke bezieling van de mens waar Eric J. Jansse Jonge over sprak. Vanuit het liberale denken hecht hij ook aan de eigen verantwoordelijkheid van de individuele mens. Maar in het christendemocratische denken mag daar meer aan verbonden worden. De gedachte bij christenpolitici is natuurlijk dat de mens een

verantwoordelijkheid heeft voor de schepping. Maar de mensen mogen elkaar onderling aanspreken op de hun bezieling en op de verantwoordelijkheden die daar bij horen. Kennelijk mag de overheid daar dan ook een rol in vervullen. Eric J. Janse de Jonge ziet daarin wel een onderscheid met de PvdA. Hij geeft aan dat hem nog eens opnieuw is opgevallen hoe sterk het staatsocialisme van de PvdA is, waarbij wel iets wordt opgelegd en uiteindelijk niet de eigen verantwoordelijkheid van mensen van belang is. Jan-Jaap

Kolkman gaat daar graag verder op in, maar die discussie is al voldoende uitgebreid gevoerd. Hij erkent de verschillen, maar verdedigt de noodzaak van een sterke overheid. Wat hem daarom vooral is opgevallen, dat is het beeld dat Marcel Wissenburg schetste van de radicale ecologische politieke stroming. De ecologen plaatsen zich buiten elke discussie en erkennen zelfs de rol van de overheid niet. Dat is voor Jan Jaap Kolkman echt een eyeopener, want hoe ga je om met een groep die niet in dialoog wil? Hij ziet daar niet snel een oplossing voor. Marcel Wissenburg geeft aan dat dat inderdaad misschien wel een van de meest lastige kanten van gebiedsontwikkeling is. Het is belangrijk om aandacht te besteden aan de verschillende politieke waarden die een rol spelen in processen van samenwerking en besluitvorming over ruimtelijke inrichting. Dat past ook heel goed in de traditie van ruimtelijke ordening: zoeken naar consensus over welke kant het op moet. Dan is het moeilijk om je voor te stellen dat er ook waarden in het geding zijn, waarop een groep beroep doet waarmee je niet om de tafel kan zitten. Dat is strijdig met het uitgangspunt van ruimtelijke ordening, namelijk dat we er wel uit kunnen komen met elkaar.